

ПРИХВАЩАНЕ НА НАСРЕЩНИ ВЗЕМАНИЯ

*Доц. д-р Живко Бонев
Дипломиран експерт-счетоводител,
Регистриран одитор*

Резюме

Разработката обхваща основните въпроси, свързани с прихващане на насрещни вземания.

Посочена е разликата между прихващане на плащания и прихващане на насрещни вземания.

Разгледана е същността на прихващането на вземанията като специфичен метод за изпълнение или по-точно способ за погасяване на задълженията и неговите характерни белези. При него е двустранно гарантирана платежоспособността на другата страна. Всяка страна получава изпълнение, без да се конкурира с останалите кредитори на длъжника и без взаимни преводи на парични средства.

Изведени са предпоставките за извършването на прихващането (компенсирането).

Обърнато е внимание, че наличието им не предизвиква автоматичното настъпване на компенсирането. То трябва да бъде поискано. Посочени са и случаите на недопустимост за компенсирание.

Дадени са начините на извършване на компенсирането.

Разгледани са проблемите от счетоводна гледна точка, които не предизвикват затруднения, ако са спазени правните изисквания.

Посочени са и изискванията при независим финансов одит.

Ключови думи:

Прихващане

Компенсирание

В практиката, в резултат на взаимни продажби на стоки или услуги или други събития, се получават взаимно вземания и задължения. В тази връзка често се използват термините „прихващане” и „компенсирание”. Обикновено терминът „прихващане” се използва при две различни ситуации:

А) Прихващане на плащания

Използването на термина е свързано с прихващане на редица еднородни задължения от едно плащане от страна на длъжника. Обикновено това са случаи, свързани с периодични плащания, когато едно лице има повече от едно еднородно задължение и едновременно наличието на едно изпълнение (едно

плащане) от негова страна, което не покрива всичките задължения, т.е. част от общата сума на задължението не може да бъде погасена. А длъжникът има право и трябва да посочи кое или кои свои задължения изцяло или частично погасява с това свое плащане. В резултат длъжникът практически определя и кое свое задължение остава да дължи.

Б) Прихващане на насрещни вземания

Свързано е с едновременното наличие на вземане/ия и задължение/ия между две лица, които взаимно могат частично или изцяло да се погасят, като вземането се прихваща от задължението и обратно. Използва се още терминът „компенсация” или „компенсиране”. То именно е обект на настоящето третиране.

При прихващането на насрещни вземания преобладават правните въпроси, определящи условията за осъществяването на компенсацията, отколкото счетоводните такива, които са много по-ясни.

По същество прихващането (компенсирането) на насрещни вземания се явява като един специфичен метод за изпълнение или по-точно способ за погасяване на задълженията. Характерно за него е, че се осъществява изпълнение на задължение, като се избягва двустранното плащане – взаимните преводи на средства.

Характерно при него е фактическото двустранно гарантиране по отношение на платежоспособността на насрещната страна, защото срещу вземането има ответно парично задължение. Страните не изчакват извършване на плащане от насрещната страна. Освен това всяка страна получава изпълнение, без да се конкурира с останалите кредитори на длъжника.

Някои автори третират компенсацията и като един особен начин за принудително изпълнение без намесата на съдебни органи. Би могло да се третира като едно особено, извънсъдебно принудително изпълнение върху вземането на длъжника по отношение на същия кредитор.

Законът за задълженията и договорите третира основните въпроси на компенсацията. В чл. 103 от Закона е посочена същността и предпоставките за реализирането на компенсиране на насрещни вземания и задължения, а именно:

Чл. 103. Когато две лица си дължат взаимно пари или еднородни и заместими вещи, всяко едно от тях, ако вземането му е изискуемо и ликвидно, може да го прихване срещу задължението си. Прихващането се допуска и след като вземането е погасено по давност, ако е могло да бъде извършено преди изтичането на давността.

Ако длъжникът се е съгласил с прехвърлянето на вземането, той не може да прихване задължението си срещу свое вземане към предишния кредитор.

От този текст на Закона могат да бъдат изведени и условията, при които може да се извърши прихващането (компенсирането):

1. Основното условие, за да се извърши прихващане, е да съществуват две насрещни задължения независимо от основанието за възникването им и от условията, при които те са възникнали.

2. Насрещните вземания трябва да бъдат еднородни или заместими. Най-честият и универсален случай в практиката касае парични вземания. Затова и обикновено те се третират в литературата. Но напълно възможно е прихващането да бъде и между вещи, но задължително еднородни или заместими.

3. Страните (субектите) са две лица, които взаимно си дължат еднородни, заместими вещи.

4. Вземанията трябва да са безспорни.

5. Вземането на този, който прави компенсацията, трябва да е изискуемо. Другото вземане може да не е изискуемо, но трябва да бъде изпълняемо.

Според чл. 103 от ЗЗД прихващане се допуска и след като вземането е погасено по давност. Условието обаче е то (прихващането) да е могло да бъде извършено преди изтичането на давността. Следователно, когато останалите предпоставки са били налице към един момент (всичките, включително и вземането да не е погасено по давност) за последващото погасяване на вземането по давност, изтичането на давностния срок няма да е пречка да бъде извършена компенсацията.

Много важен момент е, че наличието на всички посочени предпоставки не предизвиква автоматичното настъпване на компенсирането. То **трябва да бъде поискано** поне от едната от страните. Трябва да има изявено искане за това действие. То е неформално, т.е. не се нуждае от някаква форма. За предприятията това е от съществено значение и трябва да се има предвид.

Законът предвижда в определени случаи недопустимост за компенсиране без съгласието на кредитора. В тази връзка с чл. 105, ЗЗД се уреждат случаите, когато компенсация е невъзможна, а именно:

* Не могат да се прихващат без съгласието на кредитора вземания:

- върху които не се допуска принудително изпълнение – това са несеквестрируемите вземания. Текстът за това ограничение е изричен и следва и от логиката на компенсацията като способ за принудително изпълнение.
- вземания, породени от умишлени непозволені деяния. Свързано е със защита на увредения от деликта. Но те могат да се компенсират със съгласието на кредитора, т.е. по желание на другата страна (т.нар. факултативна компенсация).
- вземания за данъци. Те могат да се прихващат само при условията на нормативната уредба за събиране на държавните вземания.

Нормално компенсацията се прави едностранно, по волята на този, който компенсира. С цел закрила на кредиторите са и въведените изключения от това основно правило, посочени в цитирания чл. 105. Кредиторът е защитен, като независимо че са налице всички останали изисквания, компенсацията може да настъпи само ако кредиторът се съгласи. В противен случай компенсирането ще остане без правни последици.

Забранено е да се прихваща задължение за издръжка¹ с насрещно вземане. Ограничението е уредено в чл. 90 от Семейния кодекс. Нормата е императивна и не може да бъде отменена по пътя на постигане на съгласие на страните.

Прихващанията на насрещни вземания могат да се третират като различни видове или форми:

1. Обикновено прихващане

То може да се извърши при наличие на посочените вече условия, уредени в чл. 103 на ЗЗД. В зависимост от начина на извършването си обикновеното прихващане може да бъде:

- а) извънсъдебно – неформално;
- б) съдебно, по два начина:
 - * чрез насрещен иск;
 - * чрез възражение за прихващане.

2. Факултативно прихващане

Допустимо е при условията, в хипотезите на чл. 105, т.е. само ако кредиторът даде съгласието си.

3. Договорно прихващане

Допустимо е когато:

- а) страните се уговорят да се извърши прихващане, дори ако някоя от предпоставките по чл. 103 не е налице, т.е. по силата на съглашение между страните;
- б) страните със съглашение променят действието на прихващането. Договорното прихващане, разбира се, няма сила за третите лица – относно действие на договорите.

Пример:

Договорено е предприятие „А” да продаде на предприятие „Б” нетекущи активи. Също така предприятие „Б” трябва да извърши на предприятие „А” определени услуги на същата или приблизителна стойност.

При наличието на посочените в чл. 103 на ЗЗДС изисквания прихващането може да се извърши.

Често в практиката се смесва начин на погасяване на задължение с прихващане. Възникват въпроси и за прихващане на нееднородни вземания и задължения. Като пример ще посочим поставяни въпроси:

Съдружник в дружество има вземане за дивиденти. Поради финансови затруднения предприятието не е в състояние в момента да изпълни това си задължение. Поставя се въпросът за погасяване на това вземане чрез

¹ Посочено е само за по-голяма пълнота.

предоставяне на имущество. Всъщност това не е невъзможно, но не може да се направи по този начин. Първо, за кредитора трябва да възникне задължение, което може да стане чрез покупка на това имущество. Тогава има две насрещни парични вземания и задължения, които вече могат да бъдат прихванати.

Счетоводни проблеми

Както вече се спомена, основните въпроси са от правно естество относно възможността да се извърши действието „прихващане”.

От счетоводна гледна точка при всяка от страните следва да фигурира вземане от насрещната страна, примерно в с/ка Клиенти или друга дебиторска сметка, както и задължение към същата страна в кредиторска сметка, примерно с/ка Доставчици или друга сметка. Не е необходимо да поясняваме, че и вземането, и задължението трябва да са документирани и как.

Когато вземането на всяка страна отговаря на условията в чл. 103 от ЗЗД, тя може да реши да извърши прихващането при посочените условия и съгласия.

Счетоводната операция е тривиална: дебитираща се сметката на кредитора и се кредитира тази на дебитора. Извършващият прихващането е длъжен да уведоми насрещната страна за това свое решение. Насрещната страна може при достатъчно аргументи да оспори компенсирането. Разрешаването на спора се осъществява по общия ред. Но това е възможно при неспазване на някое от изискванията на ЗЗД.

Проблеми на одита

При наличието на съществени прихващания на вземания и задължения одиторът следва да провери начина на извършване на компенсацията. В зависимост от това и главно при обикновеното извънсъдебно и при факултативното или договорно прихващане – дали са спазени изискванията на ЗЗД.

Библиографска справка:

Закон за задълженията и договорите

Решение № 1330 от 29.10.1999 г.

Решение № 834 от 29.11.1999 г.

OFFSETTING MUTUAL CLAIMS

Assoc. Prof. Jivko Bonev, PhD
Certified Public Accountant,
Registered Auditor

Summary

This paper covers the main issues related to offsetting mutual claims.

The article shows the difference between offsetting payments and offsetting mutual claims.

The paper discusses the nature of offsetting claims as a specific enforcement method, or more precisely, a means for settling obligations, and its characteristic features. Under this method, the solvency of the counterparty is mutually guaranteed. Each party obtains enforcement without having to compete against other creditors of the debtor and without mutual cash transfers.

The paper highlights the conditions for offsetting (netting).

Special attention has been paid to the fact that the existence of these conditions does not automatically trigger the offsetting. The offsetting should be requested. The paper also addresses the cases where the offsetting is inadmissible.

The article mentions the ways for offsetting.

The paper discusses the accounting issues which do not lead to any difficulties provided the legal requirements are complied with.

The paper also describes the requirements related to the independent financial audit.

Key words:

Offsetting

Netting